

KONFERENSIYALAR COM

ANJUMANLAR PLATFORMASI

**I RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYASI**

**YANGI DAVR ILM-
FANI: INSON UCHUN
INNOVATION G'OYA
VA YECHIMLAR**

YANVAR, 2026

ELEKTRON NASHR:

<https://konferensiyalar.com>

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATSION G'OYA VA YECHIMLAR

**I RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYASI MATERIALLARI**

2026-yil, yanvar

TOSHKENT-2026

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar. I Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. 2-jild, 1-son (yanvar, 2026-yil). – 80 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 8-yanvar

Mas'ul muharrir:

Isanova Feruza Tulqinovna

Annotatsiya

Mazkur to'plamda "Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar" mavzusidagi I Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Nashrda respublikaning turli oliy ta'lim muassasalari, ilmiy markazlari va amaliyotchi mutaxassislari tomonidan tayyorlangan maqolalar o'rin olgan bo'lib, ular ijtimoiy-gumanitar, tabiiy, texnik va yuridik fanlarning dolzarb muammolari va ularning innovatsion yechimlariga bag'ishlangan. Ushbu nashr ilmiy izlanuvchilar, oliy ta'lim o'qituvchilari, doktorantlar va soha mutaxassislari uchun foydali qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ilmiy-amaliy konferensiya, innovatsion yondashuv, zamonaviy fan, fanlararo integratsiya, ilmiy-tadqiqot, nazariya va amaliyot, ilmiy hamkorlik.

Barcha huquqlar himoyalangan.

© Scienceproblems team, 2026-yil

© Mualliflar jamoasi, 2026-yil

MUNDARIJA

TEXNIKA FANLARI

Foziljonov Khojiakbar

KEY STAGES OF RECOVERY OF VISUAL INFORMATION FROM SIDE ELECTROMAGNETIC RADIATION VIDEO PATHS OF COMPUTING SYSTEMS 5-9

IQTISODIYOT FANLARI

Murtazayev Isabek

ZARAFSHON MINTAQASI SHAROITIDA

BUXORO VILOYATI SANOAT RIVOJLANISHI 10-13

Mamanov Muxammadamin

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONIDA TURIZM KORXONALARINI SAMARALI

BOSHQARISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI 14-18

FALSAFA FANLARI

Rahmatullayev Mardonbek

KIBER MAKONDA ERKINLIK VA XAVFSIZLIKNING ETIK CHEGARALARI 19-24

FILOLOGIYA FANLARI

Muzaffarov Javlon

UZUKLAR HUKMDORI" ROMANIDA ARXAİK EPOS AN'ANALARI RIVOJI 25-27

Po'latova Lobar

O'ZBEKISTON MTRK AXBOROT DASTURLARIDA BOSHLOVCHINING NUTQ MADANIYATI VA

UNING AUDITORIYAGA TA'SIRI 28-36

PEDAGOGIKA FANLARI

Xomidjonov Abrorjon

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ORQALI O'QUV MOTIVATSIYASINI OSHIRISH

STRATEGIYALARI 37-42

Buriyeva Sobira

YAPONIYADA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI RAHBARLARINI TAYYORLASH VA

QAYTA TAYYORLASH TIZIMINING O'ZIGA XOS JIHATLARI 43-46

Nodirova Feruza

SHE'RIYATDA BADIY OBRAZNING O'ZIGA XOSLIGI

(Sa'dulla Hakim she'riyati misolida) 47-54

Sodiqova Gulnora

XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASIDA ISH BERUVCHILARNI KASBIY TA'LIM TIZIMIGA

JALB QILISHNING SAMARALI MEXANIZMLARI 55-60

Arustamyan Yana, Toshpulatov Omonullokhon

DATA-DRIVEN MANAGEMENT AND MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS (MIS) IN

UZBEK HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 61-64

Djamilov Nurali

TARIX DARSLARIDA TARIXIY ATAMALARNI O'QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK

TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH 65-67

Abdullayeva Muyassar

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING TA'LIM MUHITIGA MOSLASHUVIDA SOG'LIQNI

SAQLASH TEXNOLOGIYALARINING ROLI 68-70

TIBBIYOT FANLARI

Hurmatmatova Nigina

ДЕМЕНЦИЯ: ЭТИОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ И СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ

К РАННЕЙ ДИАГНОСТИКЕ 71-73

PSIXOLOGIYA FANLARI

Ismoilov Temurbek

VERBAL KOMMUNIKATSIYA ORQALI AUDITORIYA BILAN

SAMARALI MULOQOT O'RNATISH 74-79

SHE'RIYATDA BADIY OBRAZNING O'ZIGA XOSLIGI (Sa'dulla Hakim she'riyati misolida)

Nodirova Feruza Xolmurod qizi

Guliston davlat pedagogika instituti

o'zbek tili va tillarni o'qitish kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: badiiy obraz, uning o'ziga xosligi, assotsiativ hodisalar orqali vaqt va imkoniyatlarning qanday qo'ldan chiqishi yoki yo'qolishi haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: obraz, assotsiativ hodisa, ta'rif, qadr va qiymat, ramz, voqelik, she'riyat, makon, zamon, she'riyat tarixi

THE DISTINCTIVENESS OF ARTISTIC IMAGERY IN POETRY (With Examples from Sa'dulla Hakim's Poetry)

Nodirova Feruza Xolmurod qizi

Guliston State Pedagogical Institute

Teacher at the Department of Uzbek Language and Teaching Languages

Annotation. The artistic image, with its uniqueness, provides information about how time and opportunities can slip away or be lost through associative events.

Key words: image, associative event, definition, value and significance, symbol, reality, poetry, space, time, history of poetry.

DOI: <https://doi.org/10.47390/ydif-y2026v2i1/n09>

Syujet – badiiy asardagi voqealarning o'zaro bog'liq holda rivojlanishi va mazmunli tizimi. U hodisalarning ketma-ketlikdagi tasvirini o'z ichiga oladi. Fabula - syujetning asosiy qismlari joylashuvi va ularning tabiiy ketma-ketligi. Fabula, odatda, voqealarning aniq xronologiyasini belgilaydi.

Dostonlarda syujet va fabulaning alohida e'tiborga loyiq xususiyatlari shundaki, ular ko'pincha real voqealar va afsonalar orasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi. Syujetlar odatda ma'naviy-ma'rifiy g'oyalarni aks ettiruvchi mantiqiy chiziqqa asoslangan.

Har bir doston epik va jo'shqin boshlovdan boshlanadi. Ushbu qism voqealarga zamin yaratadi va asarning ruhini belgilaydi. Masalan: Sa'dulla Hakimning "Bola Botir" dostonida xalqning tarixiy his-tuyg'ulari va ma'naviy qarashlari dastlabki satrlardan namoyon bo'ladi.

Odatda, boshlanishda qahramonning kelib chiqishi yoki uning tug'ilishiga oid afsonaviy tasvirlar keltiriladi. Syujetning markaziy qismi qahramonning sinovlaridan iborat. Bu qismda uning ma'naviy va jismoniy kuchi sinovdan o'tadi. Masalan, Bola Botirning tulki (yoki pari) bilan uchrashuvi va sevgi sinovlari. Ushbu sinovlar orqali qahramon o'ziga xos xususiyatlarini namoyon qiladi.

Syujetning cho'qqi nuqtalari (kulminatsiya) dostonning eng ta'sirli qismini tashkil qiladi. Bu paytda qahramonlar qaror qabul qiladi yoki hal qiluvchi qadamlar tashlaydi. Bu qism voqealarning dramatik kuchini oshiradi. Masalan, "Bola Botir" dostonida uning pariga

oshiq bo'lishi va bu sevgining fantastik tasvirlarda aks etishi voqealarga kuchli emotsional urg'u beradi.

Doston syujetida voqealar uzviy ravishda bir-biriga bog'lanadi. Har bir voqea boshqa voqeaga sabab bo'lib, qahramonning maqsadiga yetishish yo'lidagi qadamlarni tashkil etadi. Ushbu mantiqiy tuzilish dostonning o'quvchi yoki tinglovchi uchun qiziqarli bo'lishini ta'minlaydi.

Fabula va syujet orasida doimiy aloqadorlik mavjud. Fabula syujet uchun asosiy tayanch bo'lib xizmat qiladi. Ammo dostonlarda fabula har doim ham xronologik tartibda bo'lmaydi. Syujetda ba'zan retrospektiv (o'tgan voqealarga qaytish) yoki proleptik (kelajak voqealarini tasvirlash) uslublar ishlatiladi. Doston fabulasida ko'pincha ramziy tasvirlar uchraydi. Masalan, tulki Bola Botir dostonida nafaqat obraz, balki ramziy ma'no ham kasb etadi. Bu dostonning ma'naviy-mifologik ildizlariga ishora qiladi.

Dostonlarda syujet va fabula nafaqat voqealarni bog'lash, balki ularga chuqur ma'no berish uchun ham xizmat qiladi. "Bola Botir" dostonida sevgi va sadoqat, oshiqlikning kuchi ramziy obrazlar orqali ifodalanadi. Tulki va pari obrazlari insonning ichki kechinmalari va ma'naviy dunyosini aks ettiradi. Syujet orqali qahramonning ichki dunyosi, hayotiy qarashlari va muammolari ochib beriladi.

Dostonlarda syujet va fabula o'ziga xos muhim o'rin tutadi. Ular birgalikda asarning mazmunini, badiiy ohangini va estetik qadrini belgilaydi. Syujet voqealarni mantiqiy tartibga solsa, fabula ularning xronologiyasini belgilaydi. Shu sababli doston syujetlari inson hayotining har bir bosqichini, ma'naviy jihatlarini va tarixiy tasvirlarini chuqur aks ettiradi. "Bola Botir" dostonida ham syujet va fabulaning bu o'zaro uyg'unligi dostonni ma'nodor, ta'sirchan va unutilmas asarga aylantiradi.

Dostonlarda syujetning bosqichma-bosqich rivojlanishi badiiy tuzilmaning asosiy qismi hisoblanadi. Har bir bosqich qahramonning hayot yo'lini, uning ichki kechinmalari va tashqi dunyo bilan bo'lgan munosabatini ochib beradi. Syujetning asosiy bosqichlari olti qismdan iborat holda tahlil qilinishi maqsadga muvofiq sanaladi.

A.Oripov, E.Vohidov, Rauf Parfi, Sh.Rahmon, M.Yusuflar o'z ijodida assotsiativ hodisa orqali o'z davrining muammolari va hissiyotlarini ifodalaydilar. Bu uslub she'riyatning o'ziga xos badiiy ifodasini yangi shakllarda yaratadi. Assotsiativ hodisalarning beqarorligi, uning o'ziga xosligi va yaratgan tajribasi bilan she'riyatning rivojlanishini davom ettiradi.

Abdulla Oripovning "Baxt kutmasman..." deb boshlanadigan she'rida manzaralar quyidagicha tasvirlanadi:

Ko'ryapsanmi, gavjum butoqdan
Chrt uzilib tushdi bir yaproq.
Barglar yig'lasa-da firoqdan,
Qutqarolmas, do'stini biroq.[4]

"Gavjum butoqdan yaproqning uzilishi" assotsiativ hodisalar uchun muhim bo'lib, biron bir narsa yoki voqeaning o'zgarishini yoki yo'qolishini anglatadi. Gavjum butoqda, ya'ni ko'p narsalar bilan to'lib-toshgan joyda, bitta yaproqning uzilib tushishi, bu butun tuzilmaning bir qismining yo'qolishini yoki shaxsiy yo'qotishni ramziy tarzda ifodalaydi.

Dostonlar asosan xalqning ma'naviy boyligini, tarixiy va madaniy qadriyatlarini aks ettiradi. Ularning kompozitsiyasi har bir qismni yagona maqsadga xizmat qildiradigan tarzda

birlashtiradi. Dostonlar tuzilishi odatda quyidagi elementlardan iborat bo'ladi: boshlanish, voqealarning rivoji, eng yuqori nuqta, yakun.

Boshlanish. Bu qismda asarning umumiy muhitini yaratish, asosiy voqealarga zamin hozirlash maqsad qilinadi. Masalan, xalq dostonlarida avvaliga diqqatni jalb etuvchi epik boshlovlar uchraydi.

"Barglarning yig'lashlari" firoq yoki ayriliq hissini ifodalaydi. Bu hodisa, o'z navbatida, do'stning qayg'usini yoki yo'qolishini ko'rsatadi. Firoqdan yig'lash, do'stdan ayrilish bilan bog'liq hissiy reaksiyalarni ramzlaydi.

Fabula va syujet orasida doimiy aloqadorlik mavjud. Fabula syujet uchun asosiy tayanch bo'lib xizmat qiladi. Ammo dostonlarda fabula har doim ham xronologik tartibda bo'lmaydi. Syujetda ba'zan retrospektiv (o'tgan voqealarga qaytish) yoki proleptik (kelajak voqealarini tasvirlash) uslublar ishlatiladi. Doston fabulasida ko'pincha ramziy tasvirlar uchraydi. Masalan, tulki Bola Botir dostonida nafaqat obraz, balki ramziy ma'no ham kasb etadi. Bu dostonning ma'naviy-mifologik ildizlariga ishora qiladi.

Xalq dostonlari asosan an'anaviy tuzilishga ega. Masalan, "Alpomish" yoki "Go'ro'g'li" dostonlari xalqning og'zaki ijodida sayqallangan klassik kompozitsiyaga asoslanadi. Bunda qahramonning tug'ilishi yoki shaxsiyati haqida muhim ma'lumotlar beriladi, qiyinchiliklarni yengish jarayonida uning jasorati namoyon bo'ladi, yakunda ijtimoiy yoki shaxsiy muammolar o'z yechimini topadi.

Zamonaviy dostonlarda esa yangicha uslub va ifoda vositalari kuzatiladi. Syujet tuzilishi murakkabroq, voqealar tartibi dinamikroq bo'lishi mumkin. Bunda zamonaviy badiiy vositalar va falsafiy ma'nolar keng qo'llaniladi.

Kompozitsiya doston qahramonlarini to'g'ri yoritish va ularning xarakterini ochib berishda muhim ahamiyatga ega. Qahramonlarning harakatlari, ularning ichki dunyosi va tashqi voqealar kompozitsion uyg'unlikda tasvirlanadi. Masalan, asosiy qahramon bilan ikkinchi darajali obrazlarning munosabatlari orqali voqealar rivoji tahlil qilinadi.

"Do'stning qutqarilmasligi" boshqa tasvirlar bilan bog'lanmagan holda, bu yerda do'stning qayg'usi yoki qiyin ahvolining qutqarib bo'lmasligi ko'rsatiladi, bu esa so'zlarning his-tuyg'ular bilan bog'lanishini anglatadi. She'rdagi assotsiativ hodisalar bir-biri bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'lanmagan, lekin hissiy va tasviriy jihatdan bir-birini to'ldirib, o'quvchini ma'lum bir ruhiy holatga olib keladi.

E.Vohidovning vaqt haqidagi she'rida quyidagi tavsiflar uchraydi:

Fursat – oltin,

Sen ko'krak kerib,

Oltiningni sohib borasan.

Fursat quvar,

Unga chap berib,

So'rog'idan qochib borasan.[3]

Ushbu she'r assotsiativ hodisalar orqali vaqt va imkoniyatlarning qanday qo'ldan chiqishi yoki yo'qolishi haqida ma'lumot beradi. She'rda assotsiativ tasvirlar va ularning ko'rsatgan ma'nolari quyidagicha:

Fursatning "oltin" deb ta'riflanishi, uning qadrini va qiymatini ramziy tarzda ifodalaydi. Oltin, odatda, qimmatbaho va noyob bo'lgan narsani anglatadi, bu esa fursatning qimmatli va tez o'tib ketadigan narsa ekanligini ko'rsatadi. Oltin fursatni qanday qadrli ekanligini

ko'rsatadi va uning qiymatini oshiradi. Bu yerda assotsiativ tasvir orqali fursatning ahamiyati ta'kidlanadi. Bu tasvir, fursatni qo'ldan boy berish va uning qiymatini yo'qotishni anglatadi. "Ko'krak kerish" va "oltinni sochish" – bu ifodalar odamning fursatni g'oyatda yuqori darajada qiymatlashi, lekin uni qandaydir sabab bilan behuda sarflashini yoki noto'g'ri ishlatishini ko'rsatadi. Fursatni qanday qilib boy berish, uning qadrini tushunmaslik va imkoniyatni yaxshi ishlatmaslik orqali ifodalanadi.

"Fursat quvar" ifodasi fursatning o'tayotganini va o'z vaqtida ushlab qolishning qiyinligini ko'rsatadi. "Chap berib" va "so'rog'idan qochib borish" tasvirlari, odamning imkoniyatlarini yo'qotishi, ulardan foydalana olmay qolishi va vaqtni yaxshi ishlata olmasligi haqida ma'lumot fursatni vaqtida qo'lga kiritmaslik, unga e'tibor bermaslik va undan qochish orqali ifodalanadi. Bu yerda assotsiativ tasvirlar yordamida vaqtning o'tayotganligi va imkoniyatlarning qimmatli bo'lishi ta'kidlanadi.

Voqealarning rivoji. Dostonning asosiy qismi syujetni harakatga keltiradi. Bu yerda qahramonlar qiyinchiliklarga duch keladi, qarorlar qabul qiladi, va bu jarayonlar kompozitsion yaxlitlikni ta'minlaydi.

Eng yuqori nuqta. Bu qism voqealarning dramatik cho'qqisi bo'lib, qahramonlar o'z harakatlari natijasini ko'radi.

Yakun. Dostonning yakuniy qismi asarning asosiy g'oyasini xulosa qiladi, o'quvchiga ma'lum saboq beradi yoki ijtimoiy muammolar yechimini taklif etadi.

She'rdagi assotsiativ tasvirlar va hodisalar orqali vaqt va imkoniyatlarning ahamiyati, ularni qo'ldan boy berish va fursatlarning qadrini bilish masalalari ko'rsatib beriladi. She'r o'quvchiga fursatlarni qadrlash va ularni yaxshi ishlatish zarurligini his etishga yordam beradi.

Dostonlarda syujet va fabula nafaqat voqealarni bog'lash, balki ularga chuqur ma'no berish uchun ham xizmat qiladi. "Bola Botir" dostonida sevgi va sadoqat, oshiqlikning kuchi ramziy obrazlar orqali ifodalanadi. Tulki va pari obrazlari insonning ichki kechinmalari va ma'naviy dunyosini aks ettiradi. Syujet orqali qahramonning ichki dunyosi, hayotiy qarashlari va muammolari ochib beriladi.

Dostonlarda syujet va fabula o'ziga xos muhim o'rin tutadi. Ular birgalikda asarning mazmunini, badiiy ohangini va estetik qadrini belgilaydi. Syujet voqealarni mantiqiy tartibga solsa, fabula ularning xronologiyasini belgilaydi. Shu sababli doston syujetlari inson hayotining har bir bosqichini, ma'naviy jihatlarini va tarixiy tasvirlarini chuqur aks ettiradi. "Bola Botir" dostonida ham syujet va fabulaning bu o'zaro uyg'unligi dostonni ma'nodor, ta'sirchan va unutilmas asarga aylantiradi.

Dostonlarda syujetning bosqichma-bosqich rivojlanishi badiiy tuzilmaning asosiy qismi hisoblanadi. Har bir bosqich qahramonning hayot yo'lini, uning ichki kechinmalari va tashqi dunyo bilan bo'lgan munosabatini ochib beradi. Syujetning asosiy bosqichlari olti qismdan iborat holda tahlil qilinishi maqsadga muvofiq sanaladi.

Kompozitsiya badiiy asarning eng muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning tuzilishini, voqealarning tartibini va ularning o'zaro bog'lanishini belgilaydi. Xususan, dostonlarda kompozitsiya alohida ahamiyat kasb etadi, chunki bu janr voqeaviylik, hissiy tasvirlar va qahramonlarning o'zaro munosabatlari orqali o'quvchini ma'naviy olamga yetaklaydi. Kompozitsiya nafaqat voqealarni tartibga soladi, balki asarning asosiy g'oyasini ifodalashda muhim rol o'ynaydi.

Dostonlar asosan xalqning ma'naviy boyligini, tarixiy va madaniy qadriyatlarini aks ettiradi. Ularning kompozitsiyasi har bir qismni yagona maqsadga xizmat qildiradigan tarzda birlashtiradi. Dostonlar tuzilishi odatda quyidagi elementlardan iborat bo'ladi: boshlanish, voqealarning rivoji, eng yuqori nuqta, yakun.

Boshlanish. Bu qismda asarning umumiy muhitini yaratish, asosiy voqealarga zamin hozirlash maqsad qilinadi. Masalan, xalq dostonlarida avvaliga diqqatni jalb etuvchi epik boshlovlar uchraydi.

Voqealarning rivoji. Dostonning asosiy qismi syujetni harakatga keltiradi. Bu yerda qahramonlar qiyinchiliklarga duch keladi, qarorlar qabul qiladi, va bu jarayonlar kompozitsion yaxlitlikni ta'minlaydi.

Eng yuqori nuqta. Bu qism voqealarning dramatik cho'qqisi bo'lib, qahramonlar o'z harakatlari natijasini ko'radi.

Yakun. Dostonning yakuniy qismi asarning asosiy g'oyasini xulosa qiladi, o'quvchiga ma'lum saboq beradi yoki ijtimoiy muammolar yechimini taklif etadi.

Dostondagi kompozitsiya bir necha muhim vazifalarni bajaradi:

1. Badiiy uyg'unlikni ta'minlash. Kompozitsiya voqealarni mantiqiy ketma-ketlikda joylashtiradi, bu o'quvchiga asarni oson tushunish imkonini beradi.

2. Tushunchalarni ifodalash. Doston orqali beriladigan asosiy g'oyalar va maqsadlar kompozitsiya vositasida ta'kidlanadi.

3. O'quvchini asarga jalb qilish. Qiziqarli syujet chizig'i va obrazlarning o'zaro aloqasi o'quvchini asarning ichiga kirgizadi va uning hissiy ishtirokini ta'minlaydi.

4. Tarbiyaviy ahamiyatliligi. Ko'plab dostonlar kompozitsiyasi orqali yaxshi bilan yomonning farqi, halollik va vatanparvarlik singari tushunchalarni chuqur ifodalaydi.

Xalq dostonlari asosan an'anaviy tuzilishga ega. Masalan, "Alpomish" yoki "Go'ro'g'li" dostonlari xalqning og'zaki ijodida sayqallangan klassik kompozitsiyaga asoslanadi. Bunda qahramonning tug'ilishi yoki shaxsiyati haqida muhim ma'lumotlar beriladi, qiyinchiliklarni yengish jarayonida uning jasorati namoyon bo'ladi, yakunda ijtimoiy yoki shaxsiy muammolar o'z yechimini topadi.

Zamonaviy dostonlarda esa yangicha uslub va ifoda vositalari kuzatiladi. Syujet tuzilishi murakkabroq, voqealar tartibi dinamikroq bo'lishi mumkin. Bunda zamonaviy badiiy vositalar va falsafiy ma'nolar keng qo'llaniladi.

Kompozitsiya doston qahramonlarini to'g'ri yoritish va ularning xarakterini ochib berishda muhim ahamiyatga ega. Qahramonlarning harakatlari, ularning ichki dunyosi va tashqi voqealar kompozitsion uyg'unlikda tasvirlanadi. Masalan, asosiy qahramon bilan ikkinchi darajali obrazlarning munosabatlari orqali voqealar rivoji tahlil qilinadi.

Dostonlar o'z kompozitsion tuzilishi orqali faqat badiiy zavq berish emas, balki tarbiyaviy va ma'rifiy maqsadlarga ham xizmat qiladi. Har bir voqea, har bir syujet o'zida ibrat, saboq yoki milliy qadriyatlarni aks ettiradi. Dostonlar o'quvchiga hayotiy saboqlar berib, uni o'z madaniy ildizlariga yaqinlashtiradi.

Dostondagi kompozitsiya asarning yuragi hisoblanadi. U voqealarni izchil va tartibli tarzda yoritib, asarning badiiy qiymatini oshiradi. Kompozitsiya orqali nafaqat qahramonlar hayoti, balki xalqning tarixiy kechinmalari, axloqiy qadriyatlari va madaniy boyliklari ham aks etadi. Shu sababli, dostonlarni o'rganishda kompozitsiya masalasi alohida e'tiborni talab

qiladi. U asarni yaxlit bir butunlik sifatida qabul qilishimizga va uning ma'nosini to'la anglashimizga xizmat qiladi.

Syujet – badiiy asardagi voqealarning o'zaro bog'liq holda rivojlanishi va mazmunli tizimi. U hodisalarning ketma-ketlikdagi tasvirini o'z ichiga oladi. Fabula - syujetning asosiy qismlari joylashuvi va ularning tabiiy ketma-ketligi. Fabula, odatda, voqealarning aniq xronologiyasini belgilaydi.

Dostonlarda syujet va fabulaning alohida e'tiborga loyiq xususiyatlari shundaki, ular ko'pincha real voqealar va afsonalar orasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi. Syujetlar odatda ma'naviy-ma'rifiy g'oyalarni aks ettiruvchi mantiqiy chiziqqa asoslangan.

Har bir doston epik va jo'shqin boshlovdan boshlanadi. Ushbu qism voqealarga zamin yaratadi va asarning ruhini belgilaydi. Masalan: Sa'dulla Hakimning "Bola Botir" dostonida xalqning tarixiy his-tuyg'ulari va ma'naviy qarashlari dastlabki satrlardan namoyon bo'ladi.

Odatda, boshlanishda qahramonning kelib chiqishi yoki uning tug'ilishiga oid afsonaviy tasvirlar keltiriladi. Syujetning markaziy qismi qahramonning sinovlaridan iborat. Bu qismda uning ma'naviy va jismoniy kuchi sinovdan o'tadi. Masalan, Bola Botirning tulki (yoki pari) bilan uchrashuvi va sevgi sinovlari. Ushbu sinovlar orqali qahramon o'ziga xos xususiyatlarini namoyon qiladi.

Syujetning cho'qqi nuqtalari (kulminatsiya) dostonning eng ta'sirli qismini tashkil qiladi. Bu paytda qahramonlar qaror qabul qiladi yoki hal qiluvchi qadamlar tashlaydi. Bu qism voqealarning dramatik kuchini oshiradi. Masalan, "Bola Botir" dostonida uning pariga oshiq bo'lishi va bu sevgining fantastik tasvirlarda aks etishi voqealarga kuchli emotsional urg'u beradi.

Doston syujetida voqealar uzviy ravishda bir-biriga bog'lanadi. Har bir voqea boshqa voqeaga sabab bo'lib, qahramonning maqsadiga yetishish yo'lidagi qadamlarni tashkil etadi. Ushbu mantiqiy tuzilish dostonning o'quvchi yoki tinglovchi uchun qiziqarli bo'lishini ta'minlaydi.

Fabula va syujet orasida doimiy aloqadorlik mavjud. Fabula syujet uchun asosiy tayanch bo'lib xizmat qiladi. Ammo dostonlarda fabula har doim ham xronologik tartibda bo'lmaydi. Syujetda ba'zan retrospektiv (o'tgan voqealarga qaytish) yoki proleptik (kelajak voqealarini tasvirlash) uslublar ishlatiladi. Doston fabulasida ko'pincha ramziy tasvirlar uchraydi. Masalan, tulki Bola Botir dostonida nafaqat obraz, balki ramziy ma'no ham kasb etadi. Bu dostonning ma'naviy-mifologik ildizlariga ishora qiladi.

Dostonlarda syujet va fabula nafaqat voqealarni bog'lash, balki ularga chuqur ma'no berish uchun ham xizmat qiladi. "Bola Botir" dostonida sevgi va sadoqat, oshiqlikning kuchi ramziy obrazlar orqali ifodalanadi. Tulki va pari obrazlari insonning ichki kechinmalari va ma'naviy dunyosini aks ettiradi. Syujet orqali qahramonning ichki dunyosi, hayotiy qarashlari va muammolari ochib beriladi.

Dostonlarda syujet va fabula o'ziga xos muhim o'rin tutadi. Ular birgalikda asarning mazmunini, badiiy ohangini va estetik qadrini belgilaydi. Syujet voqealarni mantiqiy tartibga solsa, fabula ularning xronologiyasini belgilaydi. Shu sababli doston syujetlari inson hayotining har bir bosqichini, ma'naviy jihatlarini va tarixiy tasvirlarini chuqur aks ettiradi. "Bola Botir" dostonida ham syujet va fabulaning bu o'zaro uyg'unligi dostonni ma'nodor, ta'sirchan va unutilmas asarga aylantiradi.

Dostonlarda syujetning bosqichma-bosqich rivojlanishi badiiy tuzilmaning asosiy qismi hisoblanadi. Har bir bosqich qahramonning hayot yo'lini, uning ichki kechinmalari va tashqi dunyo bilan bo'lgan munosabatini ochib beradi. Syujetning asosiy bosqichlari olti qismdan iborat holda tahlil qilinishi maqsadga muvofiq sanaladi.

1. Kirish. Bu bosqichda doston voqealari uchun asos yaratiladi. O'quvchi yoki tinglovchi qahramonning tug'ilishi, kelib chiqishi, uning yashayotgan muhiti bilan tanishtiriladi. "Bola Botir" dostonida bu bosqich quyidagilarni o'z ichiga oladi: Bola Botirning noyob iste'dodi va shoirlik qobiliyatining ta'rifi, uning yozgan she'r va qo'shiqlari haqida xalq og'zaki ijodi orqali berilgan umumiy taassurot, Bola Botirning alohida inson sifatida tasviri: u o'z zamonasidagi boshqa insonlardan ajralib turadi, noyob qobiliyati bilan xalq xotirasida qoldi. Bu bosqich dostonning umumiy ruhini belgilaydi va voqealarga tayyorgarlik ko'radi.

2. Boshlang'ich ziddiyat. Syujetning bu bosqichida qahramonning hayotida biror bir voqea sodir bo'ladi, u esa keyingi voqealar rivojiga sabab bo'ladi. Bola

Assotsiativ hodisalarning namoyonlashuvi – she'rning kuchi va o'ziga xosligini namoyon etuvchi belgisidir. Ushbu uslubda yozilgan she'rlar o'quvchini yangi va noan'anaviy fikrlar hamda his-tuyg'ular bilan tanishtiradi. Assotsiativ uslub she'riyatda yangi tajribalarni ochib beradi va zamonaviy she'riyatning dinamik xarakterini tasdiqlaydi.

Guljamol Asqarova shunday yozadi:

Men o'paman, yuraging – bayroq,

Senga dardim aytaman, opa.

Chorlayotir meni qizg'aldoq,

Men qishloqqa qaytaman, opa.[6]

"Opamga noma" deb nomlanuvchi she'rning birinchi bandidagi "yurak", "bayroq", "dard", "qizg'adoq" so'zlarida turli xildagi ma'no ko'chishlar bir butun assotsiativ hodisalarni ro'yobga chiqarmoqda.

"Men o'paman, yuraging – bayroq" satridagi "o'paman" so'zi mehr va hurmatni ifodalaydi. O'pish biror narsaga yoki odamga nisbatan chuqur hissiyotlarni ko'rsatadi. "Yurak" ko'pincha muhabbat, tuyg'u va o'zlikni ifodalaydi. Bu yerda "yurak" qadr-qimmat va chuqur hissiyotlar ramzi sifatida ishlatilmoqda. "Bayroq" milliy va ma'naviy ramzdir, u xalqning, yurtning ramzi sifatida qaraladi. Yurakning bayroq sifatida tasvirlanishi, ularni katta qadr-qimmatga ega ekanligini va ularning muhimligini ko'rsatadi. Bayroq orqali butun davlat, xalq, armiya kuch qudrati ramziy ma'noda ifodalanib, yurakning qudratini ko'rsatish orqali metaforik ma'no kasb etyapti. O'z o'rnida "yurak" mehr, sog'inch ma'nolarini ifodalaganda metafora vazifasidan tashqari opa timsoli ham bo'lyapti. Demak "yurak" so'zi o'z o'rnida metonomik ma'no ko'chishni ham hosil qilyapti. Lekin misralardagi eng muhim xususiyat "o'pinch", "yurak", "bayroq" so'zlarining qa'rida yashirinib yotgan boshqa bir tug'u – sog'inch va iztirob hislari murakkab assotsiativ hodisani yuzaga chiqarayotganligini sezishimiz mumkin

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Xudoyberdiyev E. Adabiyotshunoslikka kirish: Oliy o'quv yurti talabalari uchun darslik. – T.: "Sharq", 2008. - 368b. 64-bet.
2. Qur'onov D. Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari. Darslik. – Toshkent: "Innovatsiya-Ziyo", 2020, 310 b. 183-bet.

3. Vohidov E. Kuy avjida uzilmasin tor. She'rlar va dostonlar. – T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi, 1991. -336 b. 270-bet.
4. Oripov A. Ruhim. She'rlar, T.:Badiiy-adabiy nashr. -2016. 96-b
5. Quronov D. Ilhom bilan yozilgan asar. - «Jahon adabiyoti». - 2009. - №3.
6. Asqarova G. "Baxt dastxati".Toshkent 2004
7. Mirzayeva N. XX asr she'riyatida metaforik obraz muammosi. (Garsiya Lorka va Shavkat Rahmon she'riyati misolida) Fil.fan.fal. dok. diss. Toshkent. -2006. 58-bet.
8. Hakim S. "Saylanma" Toshkent.2001

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATSION G'OYA VA YECHIMLAR

I RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI MATERIALLARI

2026-yil, yanvar

Mas'ul muharrir: *F.T.Isanova*
Texnik muharrir: *N.Bahodirova*
Diszayner: *I.Abdihakimov*

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar. I Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. 2-jild, 1-son (yanvar, 2026-yil). – 80 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 8-yanvar

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Science problems team, 2026-yil.
© Mualliflar jamoasi, 2026-yil.